

LIPOOTI HA 'OHOFI FAKA-SAIPA MOHA ME'A 'OKU HOKO KE TAUHI 'A 'AOSITELELIA KE MALU.

KAU KIAI

Ki he'emaui sevesi fakatokanga ta'etotongi
cyber.gov.au

LIPOOTI

Faihia Saipa ki he REPORTCYBER:
cyber.gov.au/LIPOOTI

FETU'UTAKI

Telefoni 1300 CYBER1 pe 'alu ki he
cyber.gov.au

Ko e fika ko eni 'oku malava pe ke ngaue'aki 'i 'Aositelelia ni pe.

MUIMUI MAI

5. LAMASI 'A E KAU SCAM

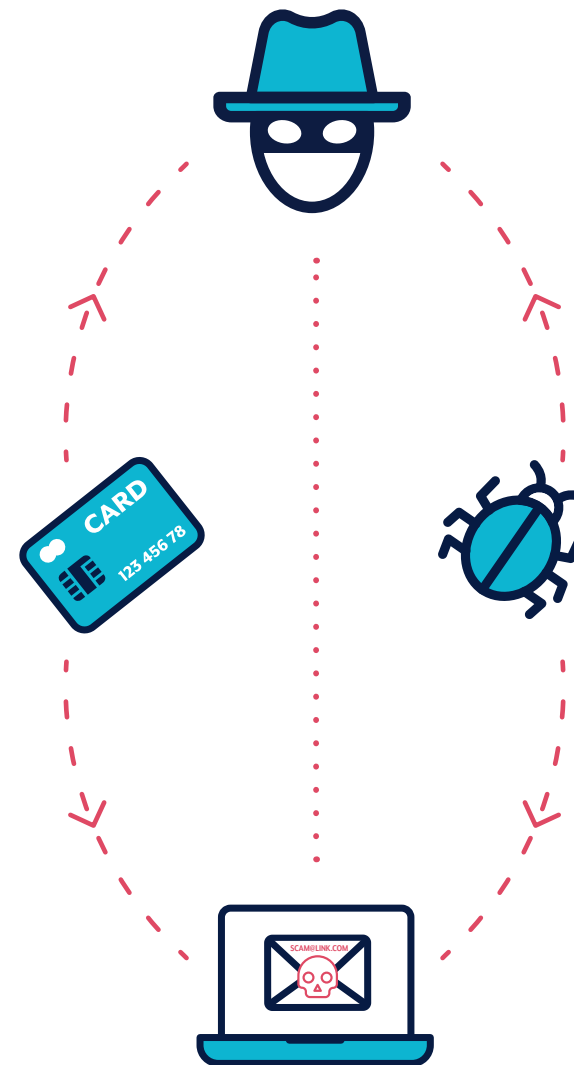
'Oku ngaue'aki 'e he kau faihia Saipa 'a e
'imeili, text telefoni, taa telefoni moe mitia
fakasosiale kenau kaakaa'i koe keke fakaava
ha faile 'oku fakapipiki mai 'I ha tohi 'I he
'imeili, keke 'alu ki ha kupenga va'aoepe
(website), fakahaa 'a e fakaiiki ki he huu
ki ho'o 'akauni, fakahaa ha fakamatata
pelepelengesi pe talafi pa'anga pe ngaahi
kaati me'a'ofa. Ko e ngaahi fekau koeni 'oku
fa'u ia ke 'asi hange koha fekau mei ha taha
pe kautaha 'oku ke pehe 'oku ke 'ilo pe 'oku ke
pehe 'oku tonu keke falala kiai.

Ke fakatokanga'i ha fekau scam 'I ha founa kaakaa,
tu'u 'o fakakaukau:

- ✔ **Mafai:** 'Oku pehee 'e he fekau ko e fekau eni mei he tokotaha 'ofisiale?
- ✔ **Fakavavevave:** 'Oku talaatu 'oku fakangatangata pe 'a e taimi keke tali ange ai?
- ✔ **Faka e ongo:** 'Oku hanga 'e he fekau 'o 'ai koe keke hoha'a, ilifia, faka'amanaki pe fie'ilo?
- ✔ **Taataai taha:** 'Oku tu'uaki mai ha me'a 'oku fakangatangata pe hono ma'u?
- ✔ **Ngaahi me'a 'oku hoko 'I he lolotonga ni:** 'Oku felave'i 'a e fekau moha ngaahi talanoa ongoongo, ngaahi me'a lalahi 'oku hoko pe koha taimi pau 'I he ta'u (hange ko e lipooti 'o e tukuhau vahenga)?

Ke sivi'i pe ko e fekau mo'oni:

- ✔ Foki ki ha me'a 'oku ke falala kiai. 'Alu ki he kupenga va'aoepe faka-'ofisiale koia, huu ki ho'o 'akauni, pe telefoni ki he fika telefoni 'oku nau tu'uaki 'aki. 'Oua teke ngaue'aki 'a e fakaiiki fetu'utaki fehokotaki 'anga na'a nau 'oatu 'I he fekau pe 'oatu 'I he telefoni.
- ✔ Vakai pe na'e 'osi talaatu 'e ha tokotaha 'ofisiale 'o e feitu'u na'ake 'alu kiai, 'a e me'a he'ikai tenau teitei 'eke kia koe. Fakataataa, mahalo na'e 'osi talaatu 'e ho'o pangike he'ikai tenau teitei 'eke atu koeha ho'o lea fakafufuu (password).

Ki ha toe fakamatata ki hono fakatokanga'i 'a e fekau scam, vakai ki he Senita Malu mei he Saipa 'a 'Aositelelia (ACSC) mo e ngaahi tohi 'a e Detecting Socially Engineered Messages publication, pea ke ma'u 'a e ngaahi fakamatata 'I ha'o kau ki he ACSC's Alert Service 'I he cyber.gov.au.

NGAAHI SITEPU FAINGOFUA KE MALU'I HO'O NGAAMI ME'ANGAUE MO HO'O NGAAHI 'AKAUNI

FAKASI'ISI'I HO'O TU'U LAVEANGOFUA
KE TAKETI'I KOE 'E HE KAU FAIHA
SAIPA 'I HA'O MUIMUI KI HE NGAAMI
SITEPU KOENI

1. MA'U 'A E NGAARI TANAKI FAKAMUIMUI TAHA 'I HO'O NGAARI ME'ANGAUE

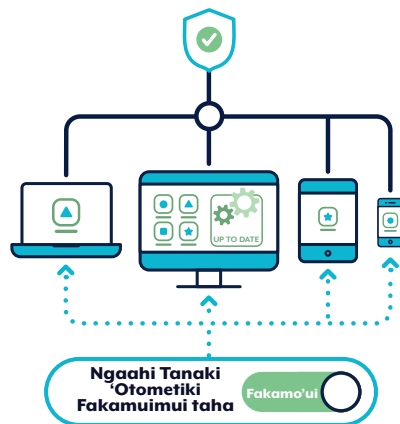
'Oku avangi 'ehe kau faihia Saipa 'a e ngaari me'angaue 'I ha'anau ngaue'aki ha sisitemi 'oku matavaivai. 'Oku hanga ho'o 'omai 'a e ngaari tanaki fakamuimui taha 'o solova 'a e ngaari matavaivai pehe ni. Fakamo'ui 'a e ngaari tanaki fakamuimui taha 'otometiki, pea 'e hoko eni, 'o 'ikai fiema'u keke toutou fakamo'ui.

Fakamo'ui 'a e tanaki fakamuimui taha 'otometiki 'I ho'o ngaari me'angaue kotoa:

- ✔ Telefoni to'oto'o
- ✔ Komipiuta to'oto'o
- ✔ Komipiuta tesi

Toutou vakai ma'upe ki he ngaari tanaki fakamuimui taha 'I ho'o:

- ✔ Ngaari polokalama 'oku ke ngaue'aki 'I he me'angaue to'oto'o (Apps)
- ✔ Ngaari polokalama
- ✔ Me'angaue fehokotaki mo e Ngaluope

2. FAKAMO'UI 'A E MFA

'Oku fakalelei'i he'e MFA ho'o maluu 'I hano toe fakalahi 'a e faingata'a ke lava 'a e kau faihia Saipa ke huu ki ho'o ngaari faile mo ho'o 'akauni.

'Oku fakalelei'i he'e MFA ho'o maluu 'I hano toe fakalahi 'a e faingata'a ke lava 'a e kau faihia Saipa ke huu ki ho'o ngaari faile mo ho'o 'akauni.

- ✔ Ngaari 'akauni 'imeili.
- ✔ Ngaaria fetu'utaki mo ho'o pangike 'I he ngaluope moe ngaari 'akauni kuo 'osi tuku malu hono founga totongi
- ✔ Mitia fakasosiale.

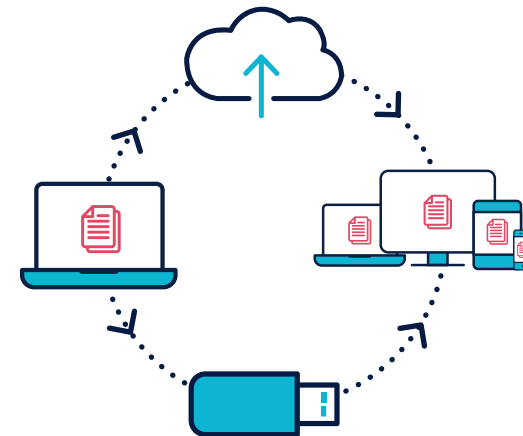

3. POUAKI HO'O NGAARI ME'ANGAUE

Ko e pouakii koha tatau faka'ilekitulonika 'o e ngaari fakamatala puipuitu'a 'oku tuku malu 'i ho'o me'angaue, hange ko e ngaari la'itaa, ngaari faile pe tohi, vitio, mo e lekooti mei ha ngaari polokalama 'i ho'o me'angaue. 'E lava ke tauhi ia ki ha tuku'anga malu, pe ko e 'Ao 'i he ope (cloud). Ko e 'uhinga hono pouaki'i keke lava 'o toe ma'u mai ho'o ngaari faile kapau 'e mole ho'o me'angaue, kaiha'asi pe maumau.

Toutou pouaki ma'u pe ho'o ngaari me'angaue:

- ✔ Telefoni to'oto'o
- ✔ Komipiuta to'oto'o
- ✔ Komipiuta tesi
- ✔ Tepileti

4. FOKOTU'U HA KUPU'I LEA PAASI MALU

'I he taimi 'oku 'ikai ke ma'u 'a e MFA, taimi lahi koha kupu'i lea paasi malu pe 'e lava kene malu'i ho'o ngaari fakamatala mo ho'o ngaari 'akauni mei he kau faihia.

'Oku ngaue'aki 'e he kupu'i lea paasi ha fa'ahinga lea pe 'e fa pe lahi ange ke hoko ia ko ho'o lea fufuu (password). Fetongi ho'o lea fufuu ki ha kupu'i lea paasi, pea fakapapau'i 'oku:

- ✔ Loloa: Ko e loloa ange ho'o kupu'i lea paasi, ko'ene sai ange ia. 'Oua 'e toe nounou ange he mata'itohi 'e 14.
- ✔ 'Ikai lava 'o vavaloi: Ngaue'aki ha ngaari fo'i lea 'oku 'ikai kenau felave'i.
- ✔ Makehe: 'Oua 'e toutou ngaue'aki ha kupu'i lea paasi 'I ha 'akauni kehekehe.

